

Anna Dawioł-Sitko

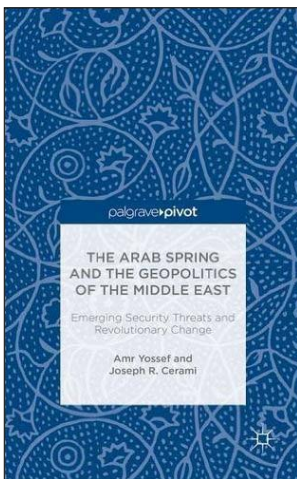
"The Arab Spring and the Geopolitics of the Middle East : Emerging Security Threats and Revolutionary Change", Amr Yossef, Joseph R. Cerami, London 2015 : [recenzja]

Bezpieczeństwo : teoria i praktyka : czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego 10/1, 209-212

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



Anna Diawoł-Sitko

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Amr Yossef, Joseph R. Cerami, *The Arab Spring and the Geopolitics of the Middle East. Emerging Security Threats and Revolutionary Change*

[Palgrave Macmillan UK, London 2015, 106 s.]

Monografia podejmuje niezwykle istotne zagadnienie dotyczące przyczyn sprzeciwów społecznych i protestów, które w 2011 r. miały miejsce niemal w całym regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Zmiany, jakie dokonały się w poszczególnych państwach, widoczne są w sferze społecznej, politycznej, religijnej, gospodarczej, a w wymiarze zewnętrznym dotyczą regionalnych układów geopolitycznych, szczególnie ze względu na sytuację w Syrii, Iraku, Egipcie, Libii oraz odnowienie rywalizacji Arabii Saudyjskiej i Iranu o wpływy. Książka podkreśla także znaczenie polityki prowadzonej przez Unię Europejską i Stany Zjednoczone dla sytuacji wewnętrznej w regionie. Autorzy zgłębiają przyczyny Arabskiej Wiosny, omawiając jej przebieg głównie w Tunezji, Egipcie, Libii i Syrii oraz jej konsekwencje w poszczególnych państwach i wpływ na bezpieczeństwo w regionie Morza Śródziemnego, Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Wydarzenia Arabskiej Wiosny przyniosły nie tylko szansę na modernizację poszczególnych państw, ale również destabilizację regionu, bezpośrednio lub pośrednio doprowadzając do dezorganizacji struktur państwowych, w tym bezpieczeństwa, oraz eskalacji konfliktów wewnętrznych. Autorzy w przedstawionej monografii analizują występujące w związku z tym nowe zagrożenia, badają ich obecny status oraz próbują odpowiedzieć na pytanie o to, jak najlepiej sobie z nimi poradzić.

Recenzowana publikacja składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów (*The Original Sin: The Failure of the Arab State, Inward-Directed Security, Outward-Directed Security Threats, Redemption? The Geopolitics of MENA and Mediterranean Security*) oraz zakończenia, w którym autorzy szczegółowo przedstawiają problemy dotyczące sytuacji wewnętrznej w państwach arabskich, którą charakteryzuje niestabilność, brak sprawnej administracji, spory terytorialne i niski stopień integracji poszczególnych regionów. Odwołują się przy tym do poszczególnych aspektów funkcjonowania państwa, w tym ekonomicznych, społecznych oraz prawnych. Każdy tekst został przygotowany w oparciu o solidną podbudowę metodologiczną, zawiera odniesienia do dotychczasowych badań i ustaleń w danym zakresie oraz obrazuje je w ujęciu historycznym.

Rozdział pierwszy stanowi bardzo dobre wprowadzenie do tematyki publikacji. Autorzy podkreślają, iż destabilizacja poszczególnych państw oraz kryzys władzy hamujący ich zdolność do świadczenia usług publicznych, z jakim mamy do czynienia od kilku lat, nie są przyczyną obecnej próżni bezpieczeństwa w obszarze Morza Śródziemnego, ale jej objawem. Państwa Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, w 2011 r. będące scenami protestów przeciwko biedzie, korupcji, braku perspektyw dla młodych obywateli, niesprawiedliwości społecznej, są dzisiaj w gorszej sytuacji, a obywatele nie żyją w lepszych warunkach niż te, przeciwko którym występowali. Źródeł dzisiejszych problemów autorzy doszukują się w słabości wewnętrznej postkolonialnych państw arabskich, w których rządzący po przejęciu władzy w latach 50. i 60. obiecali stworzenie nowoczesnych, demokratycznych państw opartych na sprawiedliwości społeczno-gospodarczej. Niemniej jednak cztery dekady później państwa arabskie nadal nie osiągnęły wystarczającego poziomu rozwoju gospodarczego i politycznego. Autorzy polemizują tutaj z dotychczasowym podejściem do powyższych zagadnień w literaturze przedmiotu, wyjaśniając to, co stało się w 2011 r., poprzez odniesienia do braku demokracji, legitymizacji władzy, braku jednej tożsamości politycznej i narodowej, problemu podziałów etnicznych, klanowych i religijnych, które charakteryzowały państwa regionu MENA. W omawianej publikacji Amr Yossef twierdzi, iż przeświadczenie o tym, iż sztuczna państwowość, wykreowana na wzór państw zachodnich, była jedną z przyczyn słabości państwa bliskowschodnich, nie jest do końca trafne. Przytacza przykład XIX-wiecznej Syrii, funkcjonującej w oparciu o system biurokratyczno-oligarchiczny, czy też państwowości libijskiej, w której przez wieki różne plemiona koegzystowały pokojowo obok siebie bez przymusu i bez centralnego zarządzania – i wskazuje, że właśnie w przypadku Libii dyskryminacja plemion za czasów Muammara Kaddafiego stała się jedną z przyczyn protestów w 2011 r. W poszukiwaniu genezy i wyjaśnienia Arabskiej Wiosny autorzy monografii skupiają się na zdolnościach władzy – a raczej ich braku – do zarządzania państwem, braku społeczeństwa obywatelskiego i partycypacji obywateli w życiu publicznym oraz słabej administracji, niezdolnej do zapewnienia podstawowych usług publicznych.

Rozdział drugi dotyczy wewnętrznych aspektów funkcjonowania poszczególnych państw oraz określenia zagrożenia, z którymi mierzą się rządzący w procesie stabilizacji i budowy struktur państwowych. Autorzy wskazują, iż autorytarne reżimy, przeciwko którym wystąpili obywatele, przez lata wykorzystywały społeczny strach przed służbami bezpieczeństwa w celu zapobiegania zmianom politycznym i utrzymania porządku. Argumentują jednak, iż upadek służb bezpieczeństwa w czasie rewolucji

arabskich oznaczać nie tylko koniec reżimów, ale również osłabienie władzy państwowej, co zablokowało polityczny, gospodarczy i społeczny rozwój oraz tworzenie społeczeństwa obywatelskiego.

Rozdział trzeci analizuje problemy rozwoju gospodarczego i politycznego, budowy sprawnych instytucji, praworządności. Autorzy podkreślają niezdolność poszczególnych rządów do sprostania tym wyzwaniom – przede wszystkim do zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa, co w konsekwencji generuje nowe zagrożenia, jak kryzys migracji oraz terroryzm, widoczne w regionie Morza Śródziemnego i dotykające państw całej Europy. Obecna sytuacja geopolityczna w regionie powinna skłonić bliskowschodnich decydentów, a także państwa europejskie oraz Stany Zjednoczone do przemyślenia dotychczasowych strategii i szukania alternatywnych rozwiązań.

W rozdziale czwartym autorzy próbują odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób i w jakich warunkach możliwa jest stabilizacja poszczególnych państw i budowa efektywnej administracji. Przestrzegają przed powtarzaniem błędów z przeszłości, szczególnie w zakresie diagnozy problemów wewnętrznych, która jest kluczowa dla zdefiniowania dalszej drogi poszczególnych państw i programu reform. Uważają, iż wskazywanie tutaj na niedojrzałą kulturę polityczną, podziały społeczne, etniczne i religijne oraz brak demokracji nie jest najtrafniejsze. Normalizacja wewnętrznej polityki zależy w głównej mierze od dobrego zarządzania i kompetencji rządzących oraz od zmiany polityki USA, dotychczas skupiającej się na kwestiach bezpieczeństwa i politycznego wsparcia oraz promocji demokracji. W tym miejscu autorzy krytycznie odnoszą się także do doświadczeń współpracy euro-śroziemnomorskiej, opartej na regionalnej platformie dialogu. Każde państwo śródziemnomorskie jest inne, ma własną kulturę, historię, doświadczenia reform gospodarczych, geostrategiczne położenie i zasoby. Autorzy podważają pogląd o istnieniu jednej drogi reform i modernizacji politycznej adekwatnej dla państw śródziemnomorskich, prowadzonej w oparciu o model demokracji Europy Wschodniej, który przez lata promowała UE. W skomplikowanym środowisku bezpieczeństwa w państwach śródziemnomorskich unijna oferta nie jest ani odpowiednia, ani wystarczająco efektywna. Ponadto wobec malejących wpływów gospodarczych Europy wydaje się mało prawdopodobne, aby państwa bliskowschodnie chciały być ściślej z nią związane, a tylko czynniki ekonomiczne (konkretne wsparcie finansowe) mogą wzbudzić większe zainteresowanie współpracą.

W konkluzjach autorzy kładą nacisk na konieczność rozpoznania przyczyn słabości państw bliskowschodnich. Budowa sprawnego, nowoczesnego państwa powinna być oparta na modernizacji wewnętrznych struktur biurokratycznych, stworzeniu instytucji, które są w stanie egzekwować prawo, świadczyć usługi publiczne i racjonalnie wykorzystywać i zarządzać zasobami państwowymi i kapitałem społecznym. Rola USA, UE i polityka NATO, jak wskazano w rozdziale czwartym, powinna być przemyślana na nowo i zostać zaktualizowana w celu dostosowania instrumentów do nowych zjawisk społeczno-politycznych i zagrożeń w obszarze śródziemnomorskim.

Recenzowana publikacja stanowi autorską próbę weryfikacji dotychczasowych teorii i podejść do Arabskiej Wiosny, jej przyczyn i konsekwencji. Czytelnik odnajdzie w niej zarówno rozważania teoretyczne, niezbędne do zrozumienia istoty zagadnienia, jak i ujęcie praktyczne. O oryginalności publikacji świadczy wskazanie alternatywnych propozycji rozumienia obecnych zjawisk zachodzących w regionie śródziemnomorskim.

Anna Diawoł-Sitko

W przeciwieństwie do konwencjonalnych teorii, rozpowszechnionych w najnowszej literaturze, książka ta wysuwa argument, że wykwalifikowane przywództwo i sprawna administracja są kluczem do rozwiązania problemów państw arabskich. Niezależnie od braku demokracji i spójnego kulturowo, etnicznie i religijnie społeczeństwa, główną przyczyną konfliktów w regionie była słabość struktur państwowych. Opracowanie wnosi istotny wkład do badań nad stosunkami międzynarodowymi i rolą poszczególnych aktorów i instytucji w rozwiązywaniu konfliktów regionalnych. Zawiera również zbiór licznych wskazówek dla decydentów politycznych i badaczy. Omawianą lekturę z pewnością można polecić także studentom politologii, europeistyki, stosunków międzynarodowych czy ekonomii.